

Střední Asie mezi Východem a Západem

(Slavomír Horák: Střední Asie mezi Východem a Západem. Univerzita Karlova v Praze. Nakladatelství Karolinum, 2005. 260 s., ISBN 80-246-0906-1)

Nargis Rahmonova, Filozofická fakulta UK, Bratislava, nargisrahmonova@gmail.com

Práca sa zameriava predovšetkým na charakteristiku politického systému, sociálnych a mocenských štruktúr, vnútropolitického vývinu i vývinu zahraničnopolitického postavenia stredoázijských štátov, ktoré vznikli z republík bývalého ZSSR (Uzbekistan, Turkmenistan, Tadžikistan a Kyrgyzstan). Autor deklaruje ako cieľ analyzovať charakter autoritatívnych režimov týchto krajín, príčiny ich vzniku a otázku ich nevyhnutnosti. V úvode sa môžeme dočítať, že autor „v rámci analýzy jednotlivých štátov hlavný dôraz kladie na rozdiel medzi tzv. formálnymi štruktúrami moci a reálne fungujúcimi vzťahmi. V tomto smere všetky študované režimy vykazujú prvky klasických „orientálnych“ systémov so štruktúrami klientelistických väzieb.“ (s. 13). Autor venuje zvláštnu pozornosť aj konfliktnému potenciálu islamského extrémizmu.(s. 13 - 14).

V úvodnej časti autor opisuje všeobecné geopolitické predpoklady Strednej Ázie, ako aj záujmy svetových veľmocí, ktoré sa angažujú v tomto regióne. Osobitne si všíma konfliktné faktory, ako drogová problematika, islamský extrémizmus, etnické menšiny, populačnú explóziu či spory tunajších elít. Ďalšie časti práce sú už venované jednotlivým štátom, pričom kapitoly majú jednotnú štruktúru.

Prvá kapitola je nazvaná *Uzbekistan – regionálna veľmoc s regionálnymi problémami*. Horák píše, že z hľadiska geografických parametrov Uzbekistan spĺňa kritériá charakteristické pre mocenské centrum. Čo do rozlohy je tretím najväčším štátom regiónu, s cca 25 miliónmi obyvateľov je najľudnatejšou krajinou regiónu, čo mu dáva potenciál na zaujatie pozície regionálnej veľmoci. Navyše, ku geografickým a demografickým faktorom treba zaradiť aj faktory ekonomické, ktorým sa venuje osobitná pozornosť. V rámci politickej charakteristiky Uzbekistanu autor opisuje autoritársky režim prezidenta I. Karimova, ktorý dopĺňa klasický klientelistický systém, opierajúci sa do istej miery o domáce klanové tradície (s. 77).

Druhá kapitola je nazvaná *Turkmenistan – najautoritatívnejší z autoritatívnych*. Čo do rozlohy je Turkmenistan druhou najväčšou krajinou regiónu, ale nemá výrazný demografický potenciál (cca 4,6 miliónov obyvateľov v r. 2001). Rozpad ZSSR a otvorenie hraníc s Iránom a Afganistanom ukázalo strategicky veľmi výhodnú polohu krajiny. V podkapitole *Etnický faktor* S. Horák píše, že problémom etnického zmiernu v krajine je nacionalizácia spoločnosti (s. 109). Nacionalistická a šovinistická politika, v rámci ktorej bolo obmedzované používanie ruštiny, sa stala impulzom k postupnému vytlačaniu neturkménskych kádrov z rôznych profesií. Počas „etnických čistiek“ bolo v r. 2000 uvoľnených cca 10 000 kvalifikovaných učiteľov vysokých škôl a v r. 2001 odišlo 11 000 zdravotníkov, čo obe sféry výrazne podlomilo. Znížil sa aj počet škôl s výučbou v ruštine a sám prezident Niyazov veľmi striktno vyžaduje používanie turkménčiny v štátnom aparáte (s. 110).

Tretia kapitola je nazvaná *Tadžikistan v centre alebo na okraji?* Autor konštatuje, že poloha a celková slabosť Tadžikistanu neumožňuje tejto krajine hrať aktívnejšiu úlohu v geopolitike regiónu Strednej Ázie. Pri menšej rozlohe a počte obyvateľov cca 6 miliónov Tadžikistan nemôže vytvoriť významnejší ľudský potenciál. V dôsledku občianskej vojny a emigrácie počet obyvateľov značne klesol. Ani zásoby surovínového bohatstva nie sú veľké,

takže krajina neláka zahraničných investorov. V rámci veľmocenskej hry sa však poloha Tadžikistanu ukázala ako dôležitý faktor vo vzťahu k Afganistanu (s. 119). Počas občianskej vojny medzi Talibanom a Severnou Alianciou v r. 1996 – 2001 bol Tadžikistan jedinou krajinou, hraničiacou s územím Severnej Aliancie, vedenej Ahmadom Šáhom Masúdom. Práve odtiaľ Rusko a ďalší spojenci Ahmada Šáha Masúda podporovali. Autor venuje osobitnú pozornosť aj občianskej vojne v Tadžikistane (1992-1997), ktorá značne ovplyvnila ďalší vnútropolitický vývoj krajiny, ďalej politickému systému Tadžikistanu, ako aj prezidentovi a prezidentským voľbám, parlamentu a parlamentným voľbám.

Posledná kapitola je nazvaná *Kyrgyzstan autoritársky režim v demokratickom plášti*. S. Horák píše, že Kyrgyzstan z geopolitického hľadiska nespĺňa žiadne predpoklady pre získanie reálnejšieho vplyvu v regióne (s.159). Patri medzi malé štáty Strednej Ázie (cca 4,7 miliónov obyvateľov). S. Horák zdôrazňuje, že tradičný klanový boj je v Kyrgyzstane menej zreteľný, než v ostatných štátoch regiónu, ale na druhej strane sám mechanizmus formovania politických štruktúr, predovšetkým parlamentu, veľmi nahráva tradičným regionálnym elitám (s. 171). Tradične sa kyrgyzské mocenské štruktúry členia podľa dvoch historických regiónov (Sever a Juh), ktoré sú rozdelené prirodzenou hradbou hôr. Horák dodáva, že počiatky súčasných klanových rozbrojov siahajú do 19. storočia, keď južní kyrgyzi (tzv. vnútorní) sa cítili byť nadradení voči ostatným kyrgyzom vzhľadom na svoju blízkosť ku kokandskému trónu, ktorý vtedy vládol väčšiu časť dnešného kyrgyzského územia (s. 172).

Do monografie bol zahrnutý aj doplnkový materiál o každej krajine, napríklad biografie významných osobností (s. 199), geopolitická mapa Strednej Ázie, zmluva o národnom uzmiernení v Tadžikistane (s. 221), protokol medzi prezidentom Republiky Tadžikistan E. Š. Rahmonovom a vedúcim predstaviteľom zjednotenej tadžickej opozície S. A. Nurím (s. 223), prehľad vysokých štátnych a straníckych predstaviteľov Uzbekistanu od roku 1959 (s. 225) a významné geografické názvy premenované po roku 1991 (s. 227).